

Tednik Učiteljski Tovariš.

Glasilo avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva.

Štev. 41.

V Ljubljani, 13. vinotoka 1905.

XLV. leto.

»Učiteljski Tovariš« izhaja vsak petek. Ako je na ta dan praznik, izide list dan pozneje. Vse leto stoji 8 K, pol leta 4 K, četrt leta 2 K. Spise je pošiljati samo na naslov: Uredništvo »Učiteljskega Tovariša« v Ljubljani. Naročnino prejema Frančišek Črnagoj, nadučitelj v Ljubljani Barje). — Vse pošiljatve naj se pošiljajo franko. — Rokopisov ne vračamo. — Oglasi in poslanice stanejo za stran 30 K, pol strani 16 K, $\frac{1}{8}$ strani 10 K, $\frac{1}{4}$ strani 8 K, $\frac{1}{8}$ strani 4 K; manjši inserati po 20 h petit-vrsta. Večkratno objavljane po dogovoru. Priloge poleg poštnine 6 K.

Vsebina: Minister Hartel. — Naš denarni zavod. — Istrsko šolstvo. — Razstava učil v Ljubljani. — Priznanja in zaupnice. — Dopisi. — Iz naše organizacije. — Književnost in umetnost. — Vestnik. — Listnica uredništva. — Inserati.

Minister Hartel.

Ko je baron Gautsch začetkom leta prevzel ministrsko predsedništvo, se je izjavil, da hoče polagoma izpremeniti svoj uradniški kabinet v parlamentarsko ministrstvo. Velika vprašanja čakajo rešitve — in zaradi tega je popolnoma razumevno, da vsega tega pač ne morejo izvesti uradniki. Toda do danes do te izpremembe še ni prišlo, pač pa je baron Gautsch polagoma postavil na čelo štirih ministrstev takozvane vodje, ki vedno pomenjajo le nekako prehodno stanje. In žrtev tega Gautschevega stremjenja je postal tudi dosedanji naučni minister. Pl. Hartel je za Claryjeve vlade postal vodja ministrstva, v Koerberjevem kabinetu naučni minister in kot tak je pozneje vstopil tudi v Gautschev kabinet. Dne 12. septembra je bil na »lastno prošnjo« odstavljen ter odlikovan z velikim križem Leopoldovega reda. Na njegovo mesto je bil poklican kot vodja naučnega ministrstva podpredsednik nižjeavstrijskega deželnega šolskega sveta dr. pl. Bienert.

O bivšem ministru Hartlu so trdili, da je bil liberalnega mišljenja, toda vse njegovo delovanje priča ravno nasprotno. Šolstvo še vedno čaka novih, svežih moči, da bi se razvilo času primerno. Ekselencia pl. Hartel je bil vdani sluga onih stanov, ki vladajo v Avstriji — kamarile in duhovništva — in ti se, kakor je znano, silno boje, da bi solnce prosvete ne posijalo v njihovo črno in moreče početje. Zaman so si učitelji želeli višje izobrazbe. Učiteljsko naobrazbo je smatral in označeval za nižjo nego jo imajo gimnazijski šestošolci. Glub je bil, ko so učitelji zahtevali nov, modern disciplinaren red: učitelj naj služi in posluša! Vseavstrijski učiteljski deputaciji je sicer obljubil, da bo delal na to, da pri-skoči država na pomoč posameznim deželam, da uredi učiteljske plače. Obljuba je ostala obljuba! Tirolske učitelje, ki so ga prišli prositi, da bi jim olajšal njihovo bedno stanje, je postavljajl vsem učiteljem za vzor — učitelj naj pride ponižno prositi v pisarnico svojega predpostavljajlca in naj ne nosi svojih težav in bolesi v javnost. Svobodo so že pred desetletji pregnali iz avstrijskih šol. Toda Hartel se ni nikdar in nikjer potrudil, da bi ji zopet odprl vrata. Za vratarje je postavil namreč največje njene sovražnike —

klerikalce. Ti že dolgo niso imeli takega vpliva in take veljave kakor ravno pod njegovim ministrovanjem. Ta vpliv se je javljajl zlasti pri imenovanju nad-zornikov.

Njegovo delovanje je tako jako ugajalo klerikalcem, da se mu je princ Liechtenstein na shodu dunajskih krščan-skih socialstov javno zahvaljeval. In svojemu ministrskemu delovanju je pritiskil javno pečat reakcije, ko je opravičeval svojo nenavzočnost na shodu katoliškega šulferajna in ga zagotavljal svojih simpatij. Toda vsega tega Hartel ni delal iz prepričanja; sam ni veroval prav v versko vzgojo. Kakor je polagoma zavajal šolstvo v roke duhovnikov, tako se je tudi rad uklanjajl ravno vladajoči struji, in to njegovo proti-socijalno delovanje je povsod zbudjalo odpor. Ni še dolgo od tega, ko se je Dunaj tresel pred mogočnim in glasnim protestom ljudskih mas proti šolskim zakonom, ki je bilo z njimi nižjeavstrijsko ljudsko šolstvo predano moči in oblasti krščanskih socialstov. Na Nižjeavstrijskem odloča zdaj pri imenovanju učiteljev Luegerjeva politika, in znano je, da imajo na Dunaju in po vsi deželi samo oni učitelji upanje na avanzma, ki nimajo nikakega značaja in ki svoje vzgojevalno delovanje uravnavajo po volji političnih vodi-teljev. Na pedagogiju v Dunajskem Novem mestu so pa pod Hartlovo vlado predlagali kandidatom v podpis izjavo, da nikdar ne pristopijo k učiteljskemu društvu, ki bi imelo socijalističen ali pa vsenemški odbor. Meščansko šolo je hotel Hartel reformirati, a po dolgi anketi je izdal ukaz, s katerim se ustanavlja še četrti razred. Načrt za to je napravil po volji in želji vojnega ministra in da bi dokumentoval, da mu ne gre za izobrazbo širokih mas, je uvedel šolnino.

Tudi Slovanom ni bil naklonjen. Tržaškega šolskega vprašanja ni rešil v našem zmislu — in tudi koroški Slo-venci še niso prišli do svojih pravic. V zadevi slovenskega vseučilišča je dal sicer nekako obljubi podobno izjavo, ki je pa tudi ne smemo smatrati za jako važno, ker taki go-spodje kaj radi delajo obljube — ali vse to je le vada. Tudi dunajskim Čehom ni dal one pravice, ki se zanjo bo-jujejo že leta in leta — češke šole.

Tako nam ni treba žalovati ne s tega ne z onega sta-lišča po rajnem ministru. Žalost napolnjuje le vrste kleri-

kalcev, saj je obljubil pl. Hartel, da se osebno udeleži otvoritve škofovih zavodov v Št. Vidu — toda božja in pa Gautscheva previdnost ni tega pripustila.

Njegov naslednik je že nekoliko pokazal svojo barvo, ko je klerikalcem in pa Nemcem naljubo prepovedal, da bi šolska mladina v Ljubljani javno oslavila Prešernov spomin. Sicer ga pa še spoznamo!

Ix.

Naš denarni zavod.

Geslo: Kar plodonosno naložim,
v pomoč le sebi podarim.

Hranilnica in posojilnica Učiteljskega konvikta v Ljubljani,

registrovana zadruga z omejenim jamstvom.

Promet do konca meseca kimavca 1905 K 143.621-52.

Naznanilo. Kdor želi od zadruge kakih informacij, naj za odgovor priloži 20 h v poštinih znamkah. Na prošnje brez vpošiljatve navedenih znamk se ne odgovarja.

Istrsko šolstvo.

Poročal pri XVII. glavni skupščini »Zaveze« v Pulju učitelj Ivan Šega.

Slavna skupščina!

Moj predgovornik g. prof. dr. Ilešič, nam je podal krasno sliko istrskega šolstva v dobi, ko je deloval tu v Istri prvi istrsko-hrvaški pedagog Fr. Nik. Peršič. Slika je bila tako živo risana, da je pač ne zabi nihče navzočih vse svoje življenje.

V duhu še zremo ono tožno sliko istrskega šolstva pred dobrimi sto leti, a danes vam hočem, velecejenjene zborovalke in velecejenjeni zborovalci, podati tudi sliko tožnega istrskega šolstva iz sedanje dobe. Slika je pač žalostna, sramotna in naravnost škandalозна — da ne rečem kaj hujšega — za ono Avstrijo, ki ima tako bleščeče jedro v členu 19. državnih osnovnih zakonov: *Justitia regnorum fundamentum*.

Lahko pa trdim, da je glavni vzrok temu žalostnemu položaju pač oni okosteli birokratizem, ki je uničil tako bujno delovanje ravnokar očrtanega delovanja pedagoga Fr. Nik. Peršiča.

Kakor je ubil ta birokratizem nepozabnega Peršiča, tako izkuša sedaj polagoma ugonobiti slovanski narod kršne Istre.

Da pa bom predolgo mučil slavne skupščine, prehajam takoj k stvari.

Ljudsko šolstvo.

Mnogi, ki ne poznajo razmer na jugu, sodijo, da je Istra z ostalim primorjem italijanska in da so Slovani le priseljeni gostje. To mnenje je docela napačno. Po ljudskem štetju l. 1890. je štela Istra okroglo 118.000 Italijanov, 140.000 Hrvatov in 44.000 Slovencev. Ta uradna števila sicer niso zanesljiva, ker je brez dvoma več tisoč Slovanov vstetih med Italijane. Na podlagi teh števil šteje torej italijansko prebivalstvo 39%, slovansko pa 60,9%.

Ravno nasprotno razmerje kaže število šol. Po zadnjem izkazu je bilo v šolskem letu 1898/99 v Istri 190 razredov z italijanskim učnim jezikom, to je 62,9 %, in le 81 razredov s hrvaškim in 31 s slovenskim učnim jezikom torej 112 slovanskih razredov ali 37,1%.

Pripomnim le, da je več italijanskih šol v čisto hrvaških krajih. V Vel. Lošnju so l. 1870. na deški in dekliški šoli

usilili italijanski učni jezik. Večina občinskega zastopa je v seji 14. maja 1895. sklenila, naj se na obeh šolah uvede hrvaški učni jezik. Manjšina se je pritožila na deželni odbor, ki je 15. junija 1895 razveljavil sklep občinskega zastopa kot protizakonit. Večina se je pritožila na naučno ministrstvo, ki je odgovorilo, da nima povoda za uradno poslovanje, ker je že deželni odbor razveljavil sklep. Obe šoli sta še danes italijanski.

Vas Šterna, občina Grižnjan, je l. 1892. prosila za ljudsko šolo. Ponudili so ji italijansko. Prebivalstvo se je pritožilo na deželni šol. svet in ministrstvo. L. 1897. je dež. šolski svet odločil, naj se na šoli v Šterni poučuje v italijanskem in hrvaškem jeziku. Proti temu se je pritožil dež. odbor na ministrstvo, ki je pritožbo odbilo, nato na upravno sodišče, ki je 14. marca 1900 razveljavilo odlok dež. šol. sveta, oziroma ministrstva, češ, da v tem slučaju ne velja § 6. drž. šol. zakona, ki se tiče le enojezičnih šol in ima veljavo ljudsko štetje. Torej tu se sklicujejo na ljudsko štetje, ki je jako napačno. Drugod, n. pr. v Št. Jakobu na Koroškem, izprašujejo starše. Zakaj pa niso šolske oblasti v Šterni vprašale, katere narodnosti je prebivalstvo? Prepričale bi se bile, da je ondi le šest italijanskih družin, da vsi otroci govore hrvaški jezik. Kje je zakon, kje so didaktično-pedagoška načela?

Na Voloskem pri Opatiji je od nekdanje italijanske šole. L. 1897. je kr. šol. svet prosil za hrvaški oddelek. Čez dve leti je dež. šol. svet odbil prošnjo, češ, da je v Opatiji hrvaška šola. Pritožili so se 31. oktobra 1899. na ministrstvo. Odgovora ni bilo nobenega. In danes je na Voloskem dvorazredna italijanska šola, ki šteje okolo 40 otrok, in zasebna šola družbe sv. Cirila in Metoda, ki v enem razredu šteje nad 90 otrok.

V Plaviji, občina Milje, okraj Koper, so starši že l. 1893. prosili za ljudsko šolo. Zgradili so poslopje za 14.404 K. Prosili so za učitelja. Dobili so odgovor, da lahko svoje otroke pošiljajo v »nameravano« dvorazrednico v Škofijah. V Plaviji je torej že mnogo let novo šolsko poslopje, šoloobveznih otrok je do 80, toda učitelja ne dobe.

V Bergudacu pri Buzetu imajo že mnogo let šolsko poslopje, a učitelja jim nočejo dati. Šolska družba za Istro mora sama plačevati učitelja.

V Vlahovem imajo do 100 šolskih otrok. Prošnjo za šolo so vložili že l. 1896. na deželni šol. svet. Odgovora ni nobenega.

V Lovrani je že več let mešana italijanska in hrvaška šola. Krajni šol. svet je že l. 1896. prosil, naj se šola razdeli v hrvaško in italijansko. Odgovora nobenega. Leta 1898. so zopet prosili, toda brez uspeha. Pritožili so se na ministrstvo, ki je z dopisom z dne 25. junija 1900 št. 16.584, pritožbo zavrnilo. Pritožili so se na upravno sodišče, ki je z odlokom z dne 2. decembra 1901 odgovorilo, da v smislu § 2. zakona z dne 22. oktobra 1875. posamezni občinski člani nimajo legitimacije za pritožbe pred upravnim sodiščem, marveč le občine in dežela kot interesentje. Prosili, so nato, naj se razširi hrvaški oddelek na dva razreda ker je sedaj do 160 učencev, a en sam učitelj. Toda tudi te prošnje niso uslišali.

Kaj naj vendar store Slovani, da dobe potrebne šole? Enkrat odločuje ljudsko štetje, drugič obč. zastop, tretjič dež. odbor, četrtič drž. zakon, a vedno le proti Slovanom. V Ljubljani n. pr. se je mestni zastop pred leti uprl novi, nepotrebnim nemški šoli, toda vse oblasti so se oglasile za